

Жигало Н. М.,
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

ЕМОЦІЙНО-ОЦІННА ЛЕКСИКА В РАННЬОХРИСТИЯНСЬКІЙ ЛАТИНОМОВНІЙ ПРОЗІ: ПРИКМЕТНИК (НА МАТЕРІАЛІ «СПОВІДІ» АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА)

Анотація. У статті проаналізовано функціональну семантику емоційно-оцінних прикметників на матеріалі семи книг «Сповіді» Аврелія Августина. Відповідно до їхньої семантики репрезентовано дві групи емоційно-оцінних прикметників та зроблено кількісні підрахунки лексичних одиниць позитивної та негативної оцінки.

Ключові слова: емоційно-оцінна лексика, категорія оцінки, прикметник, семантика, позитивна оцінка, негативна оцінка.

Постановка проблеми. Останнім часом комунікативна роль мови, функціональні можливості її одиниць все більше привертають увагу лінгвістів. Антропоцентричний підхід став визначальним у процесі вивчення передусім лексичного складу, оскільки слово посідає центральне місце в мові і тісно пов'язане з одиницями всіх інших мовних рівнів. Лексичний шар виступає не тільки засобом пізнання та репрезентації мовної картини світу, а й слугує для вираження багатоаспектної палітри емоцій, почуттів, оцінок, усього, що пов'язане з емоційно-психічною діяльністю людини.

Метою даної роботи є дослідження прикметників як засобів передачі емоційно-оцінного значення. У дослідженні зосереджуємо увагу на загальних відомостях про прикметник, його класифікацію, оцінку, структурні елементи та функціональні особливості якісно-оцінних прикметників.

Значимість лінгвістичної категорії оцінки в цілому, широкий функціональний діапазон та складне відображення оцінки в прикметниках привертали увагу та інтерес таких науковців, як Ш. Баллі, Р.Л. Вагнер, В.Г. Гак, Є.А. Реферовська, В.В. Віноградов та ін. Актуальність даного дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на комплексне дослідження мовних явищ у системі частин мови, зокрема прикметників, недостатністю опрацювання матеріалу класичних мов з позиції функціональної семантики та зацікавленістю мовознавців проблемою функціонування мовних одиниць в аспекті взаємодії мови і людини.

Виклад основного матеріалу. Серед усіх частин мови прикметник має найбільший оцінний потенціал, оскільки в предметній, соціальній та духовній сферах існує значно більше властивостей, якостей, прагматичних і емоційних оцінок, аніж самих предметів, подій, осіб, яким вони належать або номінально приписуються [3, с. 9].

Якісні прикметники означають властивості предметів, що впливають з їх безпосереднього пізнання, оцінок, індивідуального або суб'єктивного сприйняття тощо [6]. Разом з тим, як зазначає І. Кононенко, «формування оцінної структури прикметника визначається як контекстуальними умовами, так і його власними лексико-семантичними особливостями». «Чиста» оцінка зустрічається лише в обмеженій кількості слів, бо

семна структура більшості прикметників містить у собі, крім оцінних, і ряд інших сем» [3, с. 54–55].

Зазначимо, що переважна більшість емоційно-оцінних прикметників у «Сповіді» св. Августина характеризує людину у всій її природі. З цього приводу В.М. Богуславський висловився так: «У буденній свідомості універсальні оцінні категорії реалізуються разом з «нашаруваннями» національної психології, національного бачення світу. Відображаючись у національній психології й культурі, вони набувають ціннісної значимості й емоційного забарвлення. Серед усіх цих засобів вираження найбільшу кількість становлять одиниці, співвідносні з оцінками образу людини» [1, с. 10]. Цю думку розділяв і І.А. Стернін, який зауважив: «Предметом оцінки найчастіше є особа – безпосередньо або через свої ознаки чи дії» [5, с. 101]. Ми дотримуємось цієї думки, що знаходить підтвердження у «Сповіді» Августина Блаженного, де оцінка автора зумовлена переважно саме діями самого автора, а також інших осіб.

Цікавою є думка Л.О. Чернейко про те, що «мовець обирає оцінні слова залежно від свого прийняття чи неприйняття об'єкта оцінки» [7, с. 52]. Однак не завжди це стверджується, як, наприклад, у нашому випадку, де оцінка об'єкта базується не на самих принципах, симпатіях чи антипатіях автора, а на більш глибоких поняттях, співвідношенні таких понять, як добро і зло, гріх і добродійство і т.п.

Загальноновизнаним є факт переваги негативно оцінних лексем над позитивно оцінними, особливо якщо йдеться про емоційно забарвлену лексику: «Тему «людина» відображено експресивною лексикою максимально повно й різноманітно [...] Переважають негативні оцінки» [4, с. 69–70]. Така закономірність властива і для «Сповіді» св. Августина.

У даній роботі ми виділили дві групи оцінних прикметників відповідно до їхньої семантики: 1) прикметники, що характеризують людину, особливості поведінки, фізичні та моральні якості і т.п.; 2) прикметники як означення предметів, явищ, дій.

Вивчення слова в тексті, в потоці мовлення дозволяє якнайповніше з'ясувати його семантику, особливості вживання, конотативне забарвлення, оскільки «саме текст і відображена в ньому ситуація спілкування дозволяє виявити повністю емоційно-оцінний потенціал слова й установити контекстуальні модифікації оцінної лексики, що виникають під впливом комунікативної та прагматичної спрямованості висловлювання» [2, с. 97–98].

Розглянемо першу групу оцінних прикметників.

Серед оцінних прикметників найчастіше зустрічаємо пейоративи, що характеризують особистість самого автора в певний період його життя:

Et tamen *foedus* atque *inhonestus*. (Aug. Conf. III, 1) – *І все-таки я – мерзотник та безчесник.*

In quibus quid utilitatis esset ignorabam miser. (Aug. Conf. I, 13) – Я, **нещасний**, не знав, яка користь з них.

Et credidi miser magis misericordiam praestandam fructibus terrae, quam hominibus. (Aug. Conf. III, 10) – І я, **нещасний**, вірив, що потрібно бути більше милосердним до плодів, ніж до людей.

Звертаючись до читача, автор не тільки говорить про свою минулу немічність, але застерігає нас від життя, яке робить людину нещасною, а це, перш за все, – любов до земного, матеріального задоволення:

Miser eram et miser est omnis animus vinculus amicitia rerum mortalium. (Aug. Conf. IV, 6) – Я був **нещасний**. і **нещасна** є кожна душа, прикута пристрастю до земних речей.

Часто у висловлюваннях прикметники можуть виступати і в переносному значенні, таке вживання є присутнім і в Августина:

Et mihi tamen, amarus erat puero. (Aug. Conf. I, 14) – Однак для мене, коли я був ще хлоп'ям, він був **зіркий** (тут Августин говорить про Гомера та його «байки»).

Sed vinum erroris, quod in eis nobis propinabatur ab ebriis doctoribus. (Aug. Conf. I, 16) – Але вино помилок, яке подавалося пити нам у них (вазах) **п'яними** читателями.

«П'яними вчителями» називає Августин тих, які не йдуть проти людських звичаїв, а продовжують навчати згубним та марним речам – міфології, творчості античних поетів, навчати захоплюватись їхніми героями:

Nonne ego in Te legi et tonantem Iovem et adulterantem? (Aug. Conf. I, 16) – Хіба ж я в Тебе не читав про Зевса – громовержця та **перелюбника**?

... homine quod gratuito potius malus atque crudelis erat. (Aug. Conf. II, 5) – ...людину, яка без усякої причини була скоріше **злою та жорстокою**.

Прикметники з позитивною семантикою оцінки притаманні висловлюванням, зверненим до Господа. В них Августин зазвичай згадує Божі та моральні чесноти:

Domine longanimis et multum misericors, et verax. (Aug. Conf. I, 18) – Господи **многотерпеливий, сповнений милосердя і сповідуючий правду**.

Tu, potens inponere lenem manum... (Aug. Conf. II, 2) – Ти, який можеш прикласти **лагідну** руку ...

Відносинам із матір'ю присвячена приблизно десята частина автобіографічних книг «Сповіді». Августин не змовчує її хиб, як і своїх, проте вона представлена як зразковий образ жінки-матері, жінки-дружини, жінки-християнки:

Cum pro me fletet ad Te mea mater, fidelis Tua. (Aug. Conf. III, 11) – Коли **слізно** просила Тебе мати моя, **вірна** твоя.

Cum tamen illa vidua casta, pia et sobria, quales amas, iam quidem spe alacrior, sed fletu et gemitu non segnior... (Aug. Conf. III, 11) – Однак коли ця **чиста, побожна і твереза** вдова, така, яких Ти любиш, вже більш охоча до сподівання, але не менше – до плачу і ридання ...

Позитивну оцінку мають і прикметники, вжиті для характеристики праведних та побожних людей, серед яких – єпископ Амвросій:

... cui servirent boni et sancti homines. (Aug. Conf. III, 7) – ... Якому служили **добрі й святі** люди.

Sed beati, qui Te imperasse sciunt. (Aug. Conf. III, 9) – Але **блаженні** ті, хто знає, що Ти їм наказав.

Sed inrideant nos fortes et potentes, nos autem infirmi et inopes confiteamur Tibi. (Aug. Conf. IV, 1) – Але нехай **насміхаються** з нас **сильні й могутні**, а ми, **безсилі і безпомічні**, сповідаємося Тобі.

Beatus qui amat Te. (Aug. Conf. IV, 4) – **Блаженний**, хто любить Тебе.

Et veni Mediolanum ad Ambrosium episcopum, pius cultorem Tuum. (Aug. Conf. V, 13) – І я **прибув** у Мілан до єпископа Амвросія, **блаженного** раба Твого.

Гонитва Августина за багатством і славою закінчується саме тоді, коли в Мілані він зустрічає Амвросія. Саме під його впливом на тридцять другого році життя він приймає хрещення, і з цього часу життя Блаженного докорінно змінюється.

Друга група оцінних прикметників характеризує життя Августина:

Aerumnosas vias, per quas transire cogebamur multiplicato labore et dolore filiis Adam. (Aug. Conf. I, 9) – **Тернисті шляхи**, якими ми мусили йти, примноживши труднощі і страждання Адамовим синам.

Et adquiesco in reprehensione malarum viarum mearum. (Aug. Conf. I, 13) – І відпочиваю в несхваленні **поганих** (негідних) моїх шляхів.

Vita misera est, mors incerta est. (Aug. Conf. VI, 11) – **Життя є нужденним**, день смерті – невідомим.

Інкони прикметники служать для інтенсивності негативної ознаки:

Et saevis terroribus ac poenis, ut nossem, instabatur mihi vehementer. (Aug. Conf. I, 14) – І мені **погрозували суворими та страшними** карами, щоб я вчився.

Quousque volves Evae filios in mare magnum et formidulosum? (Aug. Conf. I, 16) – Як довго ще котитимеш синів Єви у велике та **жахливе** море?

Між тим, вони вживаються з метою стилістичного забарвлення висловлюваного:

Amicitia quoque hominum caro nodo dulcis, est propter unitatem de multis animis. (Aug. Conf. II, 5) – **Дружба між людьми – це дорожочісний солодкий** вузол, що з'єднує багато душ в одну.

У «Сповіді» Августин зазвичай із презирством оцінює та критикує своє минуле життя, але зустрічається і таке, коли автор дивиться на речі очима ще того юного Августина, і в таких випадках оцінка є нейтральною:

Pulchra erant poma illa, quae furati sumus, quoniam creatura Tua erat. (Aug. Conf. II, 6) – **Гарні** були ті плоди, які ми крали, тому що це було Твоїм творінням.

Quoniam tanta dimisisti mihi mala et nefaria opera mea. (Aug. Conf. II, 7) – Тому що Ти відпустив мої **настілки погані та нечесні** вчинки.

На перший погляд, вищенаведений приклад видається звичним, але потрібно звернути увагу на те, що тут і надалі Августин часто використовує підсилювальні конструкції з прикметниками *tantus, talis* для більшої емоційності оцінки.

Sed tamen dulcis erat (amicitia), costis fervore parilium studiorum. (Aug. Conf. IV, 4) – Однак ця **дружба була солодкою**, підсилена жаром до однакових наук.

Amicitia mea suavi mihi super omnes suavitates illius vitae meae. (Aug. Conf. IV, 4) – Моя **дружба була мені солодкою** за всі солодоці мого власного життя.

Однією з основних духовних потреб людини є дружба. Ще Цицерон говорив, що виключити з життя дружбу – все одно, що позбавити світ сонячного світла. Аврелій Августин розділяє думку Цицерона і неодноразово згадує про це у «Сповіді».

Висновки. Очевидно, оцінка є універсальною категорією. Навряд чи існує мова, в якій відсутнє увлєння про «добре/погано». Однак у способах вираження оцінних значень різні мови

проявляють свою індивідуальність. Це пояснюється, перш за все, тим, що оцінка відноситься до інтенціонального аспекту мови. Можна також припустити, що модальна рамка оцінки являється універсальною: так, при оцінці завжди, в тій чи іншій формі, присутній суб'єкт та об'єкт, у будь-якій мові оцінка має на увазі присутність шкали та стереотипів, аксіологічних предикатів, інтенсифікаторів і т.п. Однак способи вираження цих елементів у кожній мові є своєрідними. Ряди слів, які беруть участь у вираженні тих чи інших сторін оцінної структури, в різних мовах мають певну семантичну схожість, але їх вживання у висловлюваннях відрізняється, причому ці відмінності важко вловити. Так, наприклад, у латинській мові, на матеріалі якої проводиться дослідження, загальнооцінні прислівники «*bene / male*» – «добре / погано», утворюючи словникову відповідність, виявляють відмінності в сполученні з дієсловами; загальнооцінні прикметники «*bonus / malus*» – «добрий / поганий» по-різному поєднуються з іменниками. Денотативна віднесеність частково оцінних слів, тобто слів типу *pius* – побожний, *perditus* – розпусний, *turpis* – брудний, *superbus* – гордий, – також різна. По-різному вживаються предикати, які вводять оцінку. Істотно відрізняється вживання інтенсифікаторів і деінтенсифікаторів, тобто слів, які передбачають рух за шкалою оцінки.

На матеріалі семи книг «Сповіді» методом суцільної вибірки було описано та проаналізовано 374 прикметники з оцінним значенням, серед яких в незначній кількості домінують ті, що виражають позитивну оцінку (≈ 51%). Перспективою подальших студій є вивчення інших мовних явищ вираження оцінки, репрезентованих у «Сповіді» Аврелія Августина.

Література:

1. Богуславский В.М. Словарь оценок внешности человека / В.М. Богуславский. – М. : Космополис, 1994. – 336 с.
2. Гридин В.Н. Психолінгвістическіе функции эмоционально-экспрессивной лексики : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В.Н. Гридин. – М., 1976. – 22 с.
3. Кононенко І.В. Лексико-синтаксичний потенціал прикметника у слов'янських мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філолог. наук : спец. 10.02.03. «Слов'янські мови» / І.В. Кононенко. – К., 2009. – 19 с.

4. Матвеева Т.В. Лексическая экспрессивность в языке: [учеб. пособие по спецкурсу] / [Т.В. Матвеева]. – Свердловск : УрГУ, 1986. – 92 с.
5. Стернин И.А. Проблемы анализа значения слова / И.А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. – 146 с.
6. Українська мова: Енциклопедія / [Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк, та ін.] – К. : Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
7. Чернейко Л.О. Порождение и восприятие межличностных оценок / Л.О. Чернейко // Филологические науки. – 1996. – № 6. – С. 42–53.
8. O'Donnell J.J. Augustini Confessiones. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www9.georgetown.edu/faculty/jod/latinconf/latinconf.html>.

Жигало Н. М. Эмоционально-оценочная лексика в раннехристианской латиноязычной прозе: прилагательное (на материале «Исповеди» Аврелия Августина)

Аннотация. В статье проанализирована функциональная семантика эмоционально-оценочных прилагательных на материале семи книг «Исповеди» Аврелия Августина. Согласно их семантике представлены две группы эмоционально-оценочных прилагательных и сделаны количественные подсчеты лексических единиц положительной и отрицательной оценки.

Ключевые слова: эмоционально-оценочная лексика, категория оценки, прилагательное, семантика, положительная оценка, негативная оценка.

Zhygalo N. Emotional and evaluative vocabulary in early Christian Latin prose literature: adjective (based on «The Confessions» by Aurelius Augustinus)

Summary. The article analyzes the functional semantics of emotional and evaluative adjectives on the material of seven books «Confessions» by Aurelius Augustine. According to their semantics two groups of emotional and evaluative adjectives have been represented, quantification estimates of lexical units with the semantics of the positive and negative evaluation have been made.

Key words: emotional and evaluative vocabulary, category of evaluation, adjective, semantics, positive evaluation, negative evaluation.